

Homoiusion

Mottó: „Adjátok fel barátim azt az i-t”
(Madách)

Özhelyé koptatott igazság: visszapillantó tükör nélkül nem lehet közlekedni. Aki nem tudja, honnan jön, nem tudhatja, hová megy. (Illyéstől tudjuk, ez fordítva is igaz.)

Mielőtt hát szellemi, irodalmi életünk megoldhatatlannak látszó bajaiba, szövődményes bozótrengetegébe belevesznénk, miniatűr összegezést kell rögtönözni arról, hogyan jutottunk el idáig. Miképpen lett a felszabadulás örömmámorából kultúrdepresszió? Hová lett az égről a szivárvány?

* * *

A magyar irodalom másfél évszázada Madáchból él – írta le sarkított, szép mondatát Hubay Miklós nem is olyan rég.

Izgalmas kaland nyomába eredni ennek a túlzó kijelentésnek!

Hubay, a művelt európeér, tudta, hogy csak egy modell van, amelyet még nem romboltak le, és az a Madách-modell (Adyt szétmarcangolták ezerszer, Németh Lászlót kiátkozták, Nagy Lászlót agyonhallgatták és agyonhallgatják ma is.)

Az teljesen egyértelmű, hogy nem lehet leszűkíteni a nagy mű, a *Tragédia* igazát a Sziszüphosz-szindrómára, az örök sikertelenségre, a vissza-visszazuhanásra. A kudarcra ítélt ember szárnalmas, Hubay nem őt látta. Sziszüphoszt *megbüntették az istenek*, de Ádámot *életre teremtette az Úr*. Az élet nem büntetés.

Rakjuk ki kérdő mondatokból a Madách-modell (és az ember) kristálygömbjét úgy, hogy az ne csak a csillogást, a fényt, hanem az említett szövődményes bozótrengeteget is visszatükrözze:

Összebékíthető az individuuum a tömeggel? Mit ér az ember, ha forradalmár? Feltételezi vagy kizárja egymást a forradalmiság és a békés, alkotó munka? Mekkora veszélyt jelent a céltévesztett lendület? Kik aknásítják el a vezetésre hivatott hősök ösvényeit? Kiknek érdeke a közömbös, csak fogyasztásra ítélt embermassza? Tudunk-e még alkotó módon bánni a szabadsággal? Nem hozott falansztert, ijesztő szürkületet korunkra a mondializmus, a konformizmus? Mekkora veszélyt jelent a szellemi, a morális beszűkülés? Ha igen, mit tehetünk ellene? Van-e virrasztó éberségünk és bátorságunk ólálkodó csikaszkok elűzésére? Összetéveszhető-e manapság a haladás, a forradalmiság az akarnoksággal? Nem irtották ki pénzmágnások, analfabéta celebek az emberi faj legősibb ösztönét, a természetes evolúcióra való hajlamát? Nem fullasztották svihák kalandorok az egyenlőség, testvériség, szabadság jel-szavát sehonnai internacionalizmusba? Kik, mikor, hogyan kavarták össze, cserélték föl a forradalmiságot a bomlasztással? Kik értelmezik úgy a szent tüzet, hogy minden szép eszményt le kell rombolni? Kik változtatták gyújtogató tűzcsóvává a fáklyalángot? Kiknek érdeke csak „dőre tagadás” torzítni Lucifert, a fényhozót? Kik költötték ki mindjárt a bolsevizmus bukása után azt a lidérctojást, amelyből a szabadság legnagyobb ellensége, az eszménytelen ni-

hilizmus világra jött? Vajon az áradás nem tételezi fel a gátat? Bűn védekezni a szennyes ár ellen? Megbocsátható, ha gonosz senkik buzgárokat fúrnak a gátak tövében? Kik tették tönkre az aranykorszak, a tizenkilencedik század nemes(i) liberalizmusát? Deák, Eötvös, Madách liberalizmusát? Miért állítják szembe azt a patriotizmussal, a nemzeti értékekkel? Ádám a sorsvállalás bajnoka. Miért torzítják az alattomosak Don Quijote-figurává azt, aki népe gondját, baját magára vállalja? Aki vállalra veszi nemzete terheinek egy részét? Szabad az álliberalizmus nevében szennytermékek mocsarává züllesztzeni a művészetet? Szabad több kötetes nagyregényt írni a homoszexualitásról? Szabad elárasztani a könyvpiacot, a sajtót és a médiát perverz, beteg, vagy ellenkezőleg, durva, brutális és gátlástalan bulváryanaggal? Szabad moslékzabáló csúrhének nevezni a magyarságot? Hisznek valamilyen az álliberális farizeusok? Saját magukat is félrevezetik, vagy pedig jól érzik magukat szellemi, erkölcsi dagonyában?

A hazug büntetése nem az, hogy nem hisznek neki, hanem az, hogy ő nem hisz másoknak – írta B. Shaw.

Ezek után meg kellene nevezni a züllesztőket, nemzeti irodalmunkat és a művészeteket a nemzetköziség, az „egyetemesség” nevében kilúgozó egyéneket, csoportokat, de ez nagyon nehéz. Azokról van szó, akiknek a haza és a nemzet nyomasztó teherével, súlyos anakronizmus, s a hivatás extrajobboldali elhajlás. Egy részük itthon, az országban politikai pártok, újságok, pénzintézetek, kereskedelmi rádió- és tévéadók mögé búj meg, más részük legalább három kontinensen gondoskodik Magyarország lejáratásáról. Általában liberális, ultraradikális tábor a nevük, de ez annyira megfoghatatlan, hogy metaforát kell keresnünk. A „VIER PFOTEN – NÉGY MANCS” szervezet is a humanizmus, az állatszeretet nevében végez aknamunkát a magyar baromfiállomány ellen, legyen hát a magyar kultúrát kívülről-belülről bomlasztó egyének, elemek neve a „VIER PFOTEN”, rövidítése: VPF. Ennek a VPF-nek a nyelve, kommunikációs eszköze az orwelli újbeszéd, amely segítségével úgy lehet írni, hogy az mindent jelent, és mégsem jelent semmit.

* * *

És most jöhetnek a válaszok.

Könnyű, nagyon könnyű összeállítani egy ilyen kérdéshalmazt, felelni arra annál nehezebb.

Kezdjük megszorítással, a VPF szekértáborából – személyeskedések elkerülése végett – egyetlen nevet sem említünk meg.

Mindjárt a rendszerváltás után azzal lepte meg egyik, önmagát jó patriótának és felelős írástudónak nevező egyén, hogy új himnuszt kell írni a nemzetnek, mert ez a létező elavult, ősi. Így értelmezte ő a szabadságot.

Megrázkodik az átlagpolgártól az államelnökig minden árva lélek, ha belegondol abba, hogy a világ egyik legbékésebb fohászzkodását szemétdombra akarták lökni.

De ha a *Himnusz* elavult, akkor ugyanaz a helyzet a *Szózat*tal, a *Rákóczi induló*val, a *Nemzeti dallal*... Nem?

És a Szent Korona? Az be kell tenni Samu, a vértesszőlősi ősember nyakszirtcsontja mellé a múzeum vitrinjébe?

Az országos felzúdulás megakadályozta a himnuszgyártó merényletet, de azóta is töprenghetünk azon, milyen lenne az új *Himnusz*, az új *Szózat*, az új *Rákóczi induló*, az új *Nemzeti dal*.

A mostaniak – a tisztességes állampolgárok által ismert és szeretett négy versszöveg, illetve dallam – kirajzolják a nemzet karakterét, arcát. Milyen arcot, milyen karaktert rajzolt volna meg a négy új? Azonosak lennének azokba pillantva önmagunkkal?

Minden nemzet hitvallását sorsfordulók, nagy csaták, döntő események hozták létre. Kölcsey a jobbagyfelszabadítás mellett szónokolt fakó hangján a pozsonyi országgyűlésen, Vörösmarty a sajtószabadság nagy verség írta meg, Rákóczi az ország függetlenségéért „mindent hátra hagyott”, Petőfi a világszabadságért áldozta életét.

Mi biztosított volna ilyen történelmi háttérrel egy légből kapott himnuszszövegnek most? Ennyi indoklással az Ótestamentum Tízparancsolatának átírására is vállalkozhatt volna a prókátor!

Főnevesítsük a *homoiusion* i-betűjét! Mondjuk: *igazság*. Föl lehet adni az i-t? Föl lehet adni az *igazságot*? Az ezeréves történelmet, múltat, kultúrát? Legszelídebb, legbékésebb hangon, de Nagy Gazsi infinitívuszával kell kimondani: Nem lehet feladni. Az „i” marad. Még akkor is marad, ha szektáns bigottságnak tűnhet görcsös ragaszkodásunk. Marad azért, mert a *fundamentum* nem lehet más, csak az *igazság*. Nélküle összeomlik az épület. Védünk kell minden módon, minden eszközzel azt az egyetlen egy árva, kis betűt, azt az i-t, a *homoiusion* i-jét. Ha szétszakad a szánk, akkor is. Babits, Dsida Jenő rendhagyó hevületével kell védeni. Van állatvédelem, természetvédelem, műemlékvédelem, akkor éppen létezésünk oszlopát ne védenők? Emlékezzünk Kosztolányi briliáns eszmefuttatására arról, miért *nem* lehet egynyelvűvé tenni a világot. Egyik nép sem mondana le a saját anyanyelvéről!

De a civilizáció, az anyagi kultúra egy. A kalyibától a felhőkarcolóig, a kétkerekű kordétól az űrsiklóig azonos utat tettünk meg. A VPF még ebbe sem hajlandó belenyugodni, még az anyagi kultúránkra is rá akarta húzni az uniformist. A rendszerváltás után tűzte célul az egyik újdonsült politikai párt a falu megszüntetését, itt, Magyarországon. Föl kell számolni a falut, mondták, mert az feudális csökevény.

Ez esetben érvelni sem kell, mint az új himnusz megálmódójával szemben tettük. Elegendő a hivatkozás. Tőlünk keletre a nagy Conducátor is eltörülte volna – elsősorban az erdélyi – falvakat a föld színéről, ha nem akadályozza meg azt a nemzetközi felháborodás.

Nincs ennél meggyőzőbb bizonyíték arra, hogy a világot uniformizáló akarnokok és az örült diktátorok végső céljai és eszközei azonosak. Legalábbis hasonlóak. A VPF a nyelvi és esztétikai nihilizmus és a tartalom nélküli álmodernség nevében szadista élvezettel szórja, szórná a gyöngyöt a disznók elé.

* * *

Ha orvoslást keresünk aktuális, égető gondjainkra, bajainkra, tanácsos visszamenni az induláshoz. Nem a történelemben, hanem az egyén, a nemzedékek életében.

Köztudomású, hogy azok az országok értek el magas tudományos, kulturális színvonalat, amelyek az iskolára, a képzésre, kutatásra, az oktatásra jelentős összegeket fordítottak. És itt lényegbevágó két fogalmat kell megkülönböztetni egymástól.

A hatvanas években folyt egy vita a kolozsvári *Utunk* folyóiratban az irodalom, az újságok, a lapok, a kulturális intézmények dotációjáról, szubvenciójáról. Az egyik vitapartner írta, hogy a *ráfördítés* nem azonos a *ráfizetéssel*. Míg az első százszorosan megtérül, a második tiszta veszteség.

Volt hazánknak egy legendás korszaka, az úgynevezett Klebelsberg Kunó-éra. (Vannak, akik Horthy-korszaknak nevezik.) Annyi új iskolát, egészen rövid idő alatt, még soha nem létesítettek, mint akkor, s olyan ragyogó kulturális intézetek sem születtek, mint az emlékezetes kultuszminiszter áldásos munkálkodása idején. A Collegium Hungaricumok gondoskodtak arról, hogy a magyarságot mint európai kultúrnépet újból fölfedezze a világ. A *Hitel* tematikus számot szerkesztett emlékére (2011/7).

Hát ezt kell cselekedni most is! Vissza az iskolapadokhoz, a középiskolai és egyetemi oktatáshoz!

A tudományegyetemek bölcsészeti karán általában tanárképzés folyik. Néhány évtizeddel, fél évszázaddal korábban olyan tanárok foglalták el a katedrákat a diploma megszerzése után, akik élethivatásnak tekintették a nevelést. Azt írja Németh László valahol, hogy egy jó tanár (apja ragyogó pedagógus volt!) több hasznára lehet a nemzetnek, mint tíz költő.

Ezek a nagy tanárszemélyiségek mentek ki divatból. Vannak még, de kevesen. Most, ha beül egy ifjú bölcsész az egyetemi előadóterem padjába, nem az eljövendő katedráról, figyelő gyermekarcokról álmodik, hanem azon töpreng, hogy koppinthatna össze egy haikut. (Természetesen, mint mindenhol, vannak kivételek!) Ennek az a végeredménye, hogy még soha ekkora devalváció és felhígulás nem volt az íróvilágban, mint most. Mivel az írás technikája és a nyomtatás végtelenül könnyű lett, akkor állíthat elő számítógépén boldog-boldogtalan egy könyvet, amikor csak akar. S ha ragaszkodik kiadóhoz, az is akad bőven. Ha nem is a rangosak, a nevesek, de a súlyos anyagi gondokkal küzdők, mohón kapnak a kézirat után, csak egyetlen feltételt kötnek ki: a költségeket fizesse előre az auktor. Nincs a dilettantizmusnak nagyobb melegágya, mint ez az igénytelenség. Gutenberg nagyszerű találmánya visszavágott, a skorpió felfalja saját gyermekeit.

Szomorú parabolatükör. A technikai civilizáció által előidézett irodalmi túltermelés és felhígulás találkozott a VPF szándékosan, tudatosan végzett pusztításával. Az egész úgy működik, hogy a hazai VPF leadja jelzéseit a Nyugat-Európában és Amerikában élő VPF-nek, az aztán, a globális liberális ethosz nevében, gondoskodik arról, hogy még azok is elátkozott földnek kiáltsák ki hazánkat, akik jóformán azt sem tudják, hol van Magyarország, és következetesen összetévesztik Bukarestet Budapesttel. Veszedelmes a módszerük, a régi görögök és latinok így fogalmazták meg azt: „*Audacter calumniare, semper aliquid haeret* – Merészen kell rágalmazni, valami mindig megmarad belőle.” Csak hirdetni kell a nagyvilágnak, Magyarországon nincs sajtósabadság, Magyarország az új nácik szálláscsinálója lett, elhiszik idővel még a józan, normális elmék is. Bánffy (Kisbán) Miklós regényében azt hazudja a kastélyban unatkozó úrfi a hazatérő vadásztársaságnak, hogy a határban fehér farkast látott. Erre újból fölkerelkedik a csapat, napokig hajtják a környező hegyeket, végül valóban lőnek egy szürkésfehér öreg csikaszt.

Itt elkerülhetetlenül szólni kell az állam szerepéről. A váltakozó kormányok érezhetően kedveznek azoknak a művészeknek, akik az ő szájuk íze szerint alkotnak, de legszívesebben leráznának minden kolduló szervezetet, személyt, improduktív intézményt a vállukról. Ez végtelenül szomorú. Az osztogatás hosszú sorában, az utolsó helyen áll a kultúra, a művészet. Pedig – ez közszájon forog – művelt, képzett értelmiségi elit nélkül nincs politikai elit. Ez úgy is megfogalmazható, hogy *az értelmiségi elitnek kell meghatároznia, milyen legyen a politikai elit*. Ha értékrendváltás volt a 2010-es

év, következzen be az a művészetek életében is! Mert ha nem következnek be, mind többen és többen járulnak kitartott tenyerekkel Mammon elé, mind többen és többen borulnak le az aranyborjú előtt.

Talán megbír egy allúziót, egy példabeszéd értékű hasonlatot a mai szakírói stílus. Az athéniak, a legenda szerint, Túrtaioszt, a dalköltő sánta tanítót küldték a háborúba keveredett spártaiak megsegítésére. Ő, saját verseit énekelve, menetelt a katonák előtt, és győzelemre vitte őket.

Ilyen Túrtaioszokra van szükség ma is. Illetve arra a hitre, hogy ekkora erő van a költészetben, zenében, piktúrában. Athénban fizetett a polisz a szegényebb polgároknak, hogy színházba járhassanak. Ezt a gondolatot kell eljuttatni azokhoz a felelős államférfiakhoz, akik kezében a döntés. Most van kiváló alkalom rá. Ha sportnagyhatalommá szeretnék növelni országunkat, az csak jót jelent. De miért ne legyen Petőfi, Arany, Madách, Ady, Kosztolányi, Ottlik, Nagy László, Bartók, Kodály, Csontváry, Moholy-Nagy, Borsos Miklós népe a művészetek nagyhatalma?

Hisz kiváló modelljeink vannak! Az élő, a napjainkban alkotó költők, prózaírók közül ki lehet választani négy olyan életművet, amelyek nyugodtan nevezhetők akár a világirodalom modelljeinek is, és amelyekbe – legyen ez munkahipotézis! – beilleszthető a mai magyar irodalom apraja-nagyja. Íme:

A Kányádi-modell

Nincs a négy hazának olyan óvodája, iskolája, művelődési központja, ahol ne fordult volna meg, ne olvasta, szavalta volna gyerekeknek és felnőtteknek a saját és más költők (!) verseit. És megtalálta a kapcsolatot más művészetekkel. A Kaláka együttes nagyszerű zenészei, énekesei valamiféle modern folklorizációt követnek el Kányádi dallamos versszövegeivel. Nem rejtőzködik misztikus magányba, nem kér a tömjénfüstből, ő viszi el házaló szerénységgel az irodalmat az olvasóhoz. Zengő ábécé a költészete, de visszhangzik abban mélység és magasság. Nem határon túlinak, hanem határnélkülinek tartja magát.

A Csoóri-modell

Latin-Amerikától Kínáig költők az igaz forradalmárok. A közéletiség és az alkotás feltételezik egymást. Csoóri évtizedekig volt minden szellemi, társadalmi, művészeti megújulás vezetője Magyarországon. Megtalálta az utat a film világa felé, és a táncot, a táncházakat, társaival, tudatorzító rendezvényekké tette. Élete második, legérettebb szakaszában létre tudott hozni egy új, modern költői formanyelvet, amely ugyancsak fölér egy forradalommal.

A Juhász Ferenc-modell

Látomásai előkelő helyet biztosítanak számára a világlírában. Nincs a reális és a metafizikai világnak olyan területe, zuga, amelyet ne pásztázott volna végig tekintetével; a tengerek, csillagok, hegyek, mesék elemei, alakjai éppannyira otthon vannak köteteiben, mint az emberek, emlősök, fák, füvek, bogarak. Ha van háborgása „szép fajunk” ellen, a jobbítás szándékával teszi azt.

A Tornai József-modell

Ő a mi látó emberünk. Gondolatiságban senki nem jutott olyan messze, mint ő. Világvalások, filozófiai iskolák gondolatrendszeit gyűjti be egészen sajátos, hol metrikus, hol teljesen kötetlen verssoraiba. Megtanít kételkedni, aztán arra is, valamilyen hitre azért szükségünk van, nem lehet hitetlenül élni.

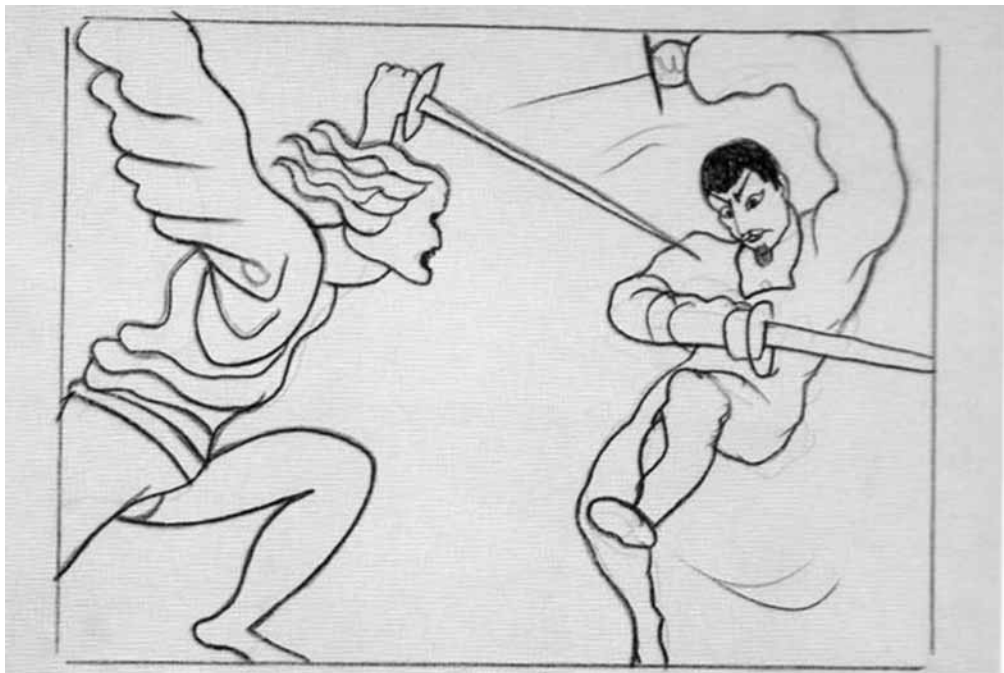
Teljesen ötletszerű volt a négy kiragadott név, de ez a közeg, ez a négy életmű úgy mutatja meg az anyaország, Erdély, Felvidék, Délvidék, Nyugat prózaíróinak, költőinek nem-

zeti tartalmait, mint a lakmuspapír a savakat. Ha őket követik a fiatalabb nemzedékek, nem fog se kiüresedni, se elfajulni szépliteratúránk.

Ez lenne, minden más külső tényezőtől függetlenül, irodalmunk belterjes gondja, ügye, baja feladata. Értékes munkákat kell alkotni, mert jó bornak nem kell cégér. Meg kell írni a rendszerváltás, korszakváltás nagyregényeit, el kell indítani útjukra ismét a világot meghódítani vágyó fiatalembereket, ahogy azt egykoron Stendhal, Dreiser tette, be kell hatolniuk ezeknek a fiatalembereknek az arisztokratikus gőgbe burkolódzott újjazdagok világába még akkor is, ha – jelképesen szólva – az út végén ott áll a villamos-szék, a vérpad. A spanyol, a brazil irodalom világsikere bizonyítja, hogy visszatért a prózába a *történet*, az emberélet részletező krónikája.

És meg kell írni végre ennek a vajúdo, útkereső kortársi irodalomnak az igaz történetét! Rossz, felemás összefoglalók készültek az elmúlt egy-másfél évtizedben, a szerzők elsősorban a posztmodern globalizált irodalom kánonszólamait zengték, és olyan zsinór-mértéket állítottak föl, amely vagy kizárta az entitást és az identitást vállaló alkotókat, vagy a mindenható kánon legaljára helyezték őket.

A világot minden korszakban újra és újra meg kell hódítani. A legszebb, a legbékésebb, leghumánusabb hódítás mindig a művész hódítása. Ők hódítsanak egy „fájdalmas, igaz élet jussán”, mint Ady, s akkor – ha nem adják föl azt az i-t –, előre megy könyvek által a világ.

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Székelyhidegkúton született irodalomtörténész. 1984-ben Ausztriába emigrált. Munkatársa volt a *Bécsi Naplónak*, tudósítója a Szabad Európa Rádióknak. Utóbbi kötete: *Benedek Elek monográfiája* (2009).